

Hal tercümesi :

Charles Lallemant

1857 - 1938

Çeviren: Yüksek Mühendis
Numan Tarım

Yazan: Fransa ilim akademisi ve
beydelmillel jeodezi cemiyeti
âzasından
General Georges Perrier

Charles Lallemant; 1 şubat 1938 de, 81 yaşında gözlerini dünyaya kapadı. Hayatı asalet ve şerefle dolu bu muhterem zat; bâri son ihtiyarlık zamanında sâkin ve âsude bir istirahat mazhar olsaydı!

Tâlin acı haksızlıkları, ona da son dört senesinde hakikî bir azap ve bir işkenceyi duyurdu. İçimizden ebediyen ayrılması ile duyduğumuz büyük acıya rağmen onun bu ayrılışını feleğin hiç olmazsa kurtarıcı bir kararı olarak kabul etmemiz lâzımdır.

7 mart 1857 de Meuse Vîlâyeti dahilinde Saint - Aubin - Sur - Aire de doğmuş, on yedi buçuk yaşında çok genç olarak Politeknik mektebine girmişti. Mektebi bitirince, oradan birinci çıkanların ekseriya tercih ettikleri, meden işletme hey'etine intisap etmek üzere maden mektebinde tahsilini ikmal etti.

Büyük bakan (Charles de Freycinet) nin azimkâr atılganlığı sayesinde Fransada nafia işleri için büyük bir program hazırlandığı zaman, memleketi; eski Bourdaloie şebekesinden daha sıhhatli ve daha kesif, bir nivelman şebekesile kaplamak lüzumu his edilmişti. Bakanlardan müteşekkil bir

komisyon; yapılacak işlerin ana hatlarını çizmek için tam altı sene çalıştı (1878-1884). Bu komisiyonun kâtibi maden mektebini birinci olarak henüz ikmâl eden Charles Lallemant idi. 1884 de Fransanın umumî nivelman idaresi kurulduğu zaman başına Charles Lallemant getirilmiş, böylece ona lâıyk bir çığır açılmıştı. 44 sene gibi uzun bir müddet bu dairede çalıştıktan sonra 1928 de tahdidi sinne tâbi tutularak bu vazifeden ayrıldı.

Genç ve hevesli yeni direktör; daha başlangıçta kadrosunu ehliyetli ve işini benimseyen memurlarla doldurmuş, onların idareye ve işlerine karşı rabıtalарını, sadakatlerini gittikçe artıрмаğı bilmişti.

Onun zekâ ve gayretile nivelman usullerinde ve âletlerinde çok büyük terakkiler görüldü. Hesap sistemini yenileştirdi. Muaddel muadeleleri otomatik bir surette halleden grafik usûller ihdas etti. Arzın basıklığından dolayı nivelman noktalarının rakımlarına ait tashih miktarlarını ilk defa olarak o mütalaa etti ve onlara ait formülleri gene o koydu. Ve hatta; denizlerin vasatî seviyesini ölçmek için, o zamana kadar kullarılan Maregraftan daha ucuza mal olan, Medimaremetr adlı basit fakat çok şayanı dikkat bir âlet icat etti.

Nivelmana ait ârızî ve sistematik hatalar üzerinde derin tetkikler yaptı. Koyduğu formüller, bilâhara eski benelmi el jeodezi cemiyetinin 1912 de Hamburg daki sonuncu umumî kongrasında kabul edildi.

Bu tarihtedir ki (Sıhhatlı nivelman) ve (Yüksek sıhhatta nivelman) diye Charles Lallemant tarafından yapılan taksimi Enternasional jeodezi cemiyeti kabul etti.

Charles Lallemant ın ihya ettiği nivelman dairesinin varabildiğı sıhhat hakkında bir fikir edinmek için şu rakkamlar üzerinde düşünmek kâfıdır:

Malûm olduğu veçhile nivelmanda bir noktadan kalkarak kapalı bir şöminman (Kat'ı mesafe) ile aynı noktaya dönülürse o noktanın ilk rakımını bulmak icabeder. İş'e Fransa birinci derece şebekesinin harici şöminmanını takip ile hemen 4000 kilometrelik bir çevre dolaşmış ve hareket noktasına yalnız beş santimetrelık bir farkla avdet edilmiştir.

Charles Lallemand aynı zamanda direktörü bulunduğu dairenin hayatı ve teşkilâtı hususunda da bir yaratıcı oldu. Taylor dan on sene evvel, kendi nivelman dairesine (Salaire Parabolique) denilen ve ameleyi patron ile hakiki bir ortak haline koyan modern bir (iş bedeli) formülü idhal etmişti

Bu birkaç misal Fransa umumî nivelman idaresinin az bir zamanda yabancı memleketler tarafından taklide lâıyk bir model olarak niçin kabul edildiğinin sebebini izah eder.

Muhakkaktır ki sonraları bir çok memlektlerde kurulan buna benzer daireler Fransa nivelman dairesinin tecrübelerinden ve Charles Lallemand'ın mesaisinden pek çok istifade etmiştir.

Çünkü, Charles Lallemand eski beynelmîl jeodezi cemiyyetinde sıhhatlı nivelmana ait işler için "genel raportör,, vazifesini görmekle bütün dünyanın nivelman mütehassıslarile münasebette bulunuyordu.

1926 da, Charles Lallemand'ın tekaütlüğünden iki sene evvel; nivelman dairesi, Pariste kira ile işgal edilmiş olan hususi bir binanın kontrat müddeti sona ermekle hiç çekinilmeden sokağa bırakılmıştı. Daire Lhomon sokağında eski posta mektebine muvakkaten yerleştirildi. Sonra maarif bakanlığının verdiği, mevkii çok güzel, bir arazi üzerinde; 1931 de millî ihtiyaç faslından kabul edilen bir kredi ile, tam gâyesine lâıyk bir bina inşa edildi. Bu yeni binanın küşat resmi

hepisi, ya kargaşalık yüzünden mukavelelerin yenilenememesi dolayısıyla veya mukaveleye giren devletlerin bu cemiyetlerin umumî kâtipliklerine taahhüt ettikleri senelik borçlarını gönderememelerinde dolayı lağvedilmiştir.

Bu cemiyetlerin en eskisi ve aynı zamanda en kuvvetlisi beynelmilel jeodezi cemiyeti idi. 1864 de Purusyalı general Baeyer tarafından teşis edilmiş, Alman tesiratinin hâkimiyeti dolayısıyla merkez bürosunu da Potsdam da Purusya'nın jeodezi enstitüsünde açılmıştır.

Harp zamanında bir çok âlimler, harbin sonunda beynelmilel ilmî mesai ile uğraşacak cemiyetleri tekrar vücuda getirmek için, çareler düşündüler.

Jeodezi için, meselâ eski beynelmilel jeodezi cemiyetini ihya etmek üzere gerek Charles Lellemann, gerek İtalya jeodezi komisiyonu tarafından bir çok projeler hazırlanmışsa da bunlar neticesiz kalmıştır. Çünkü çok esaslı ve büyük bir cemiyet kurmak isteniyordu. Menşei Amerikan ve İngiliz olan bu fikrin mahiyeti; çalışma şekilleri ve nizamnameleri başka başka da olsa, maksat bütün ilmî birlikleri yüksek bir meclisin idaresinde toplamaktı. 1919 temmuzunda Brükselde, bir çok devletlerin âlimlerinden müteşekkil Enternasyonal bir toplantıda (Beynelmilel tetkik ve araştırma meclisi) namı altında bir teşekkül vücuda getirildi ve muhtelif ilmî birlikler bu meclise bağlandı. [1]

Fakat bu mecliste jeodezinin, evvelce olduğu gibi müstakil bir yer işgal etmesi lâzımken; Jeofizik ilmine bağlanarak, "Beynelmilel Jeodezik ve Jeofizik birliği", tesis edildi.

[1] 1931 de bu meclis "Beynelmilel ilmî birlikler meclisi", adını almıştır.

Malûm olduğu veçhile nivelmanda bir noktadan kalkarak kapalı bir şöminman (Kat'ı mesafe) ile aynı noktaya dönlürse o noktanın ilk rakımını bulmak icabeder. İş'e Fransa birinci derece şebekesinin harici şöminmanını takip ile hemen 4000 kilometrelik bir çevre dolaşılmış ve hareket noktasına yalnız beş santimetrelık bir farkla avdet edilmiştir.

Charles Lallemand aynı zamanda direktörü bulunduğu dairenin hayatı ve teşkilâtı hususunda da bir yaratıcı oldu. Taylor dan on sene evvel, kendi nivelman dairesine (Salaire Parabolique) denilen ve ameleyi patron ile hakiki bir ortak haline koyan modern bir (iş bedeli) formülü idhal etmişti

Bu birkaç misal Fransa umumî nivelman idaresinin az bir zamanda yabancı memleketler tarafından taklide lâıyk bir model olarak niçin kabul edildiğinin sebebini izah eder.

Muhakkaktır ki sonraları bir çok memlektlerde kurulan buna benzer daireler Fransa nivelman dairesinin tecrübelerinden ve Charles Lallemand'ın mesaisinden pek çok istifade etmiştir.

Çünkü, Charles Lallemand eski beynelmilel jeodezi cemiyyetinde sıhhatlı nivelmana ait işler için "genel raportör,, vazifesini görmekle bütün dünyanın nivelman mütehassıslarile münasebette bulunuyordu.

1926 da, Charles Lallemand'ın tekaütlüğünden iki sene evvel; nivelman dairesi, Pariste kira ile işgal edilmiş olan hususi bir binanın kontrat müddeti sona ermekle hiç çekinilmeden sokağa bırakılmıştı. Daire Lhomon sokağında eski posta mektebine muvakkaten yerleştirildi. Sonra maarif bakanlığının verdiği, mevkii çok güzel, bir arazi üzerinde; 1931 de millî ihtiyaç faslından kabul edilen bir kredi ile, tam gâyesine lâıyk bir bina inşa edildi. Bu yeni binanın küşat resmi

27 haziran 1934 de dairenin ellinci yıl dönümünü kutlulama gününe tesadüf etti.

Charles Lallemand, kendisini ebedî makamına götüren hastalığa yakalanalı epeyi bir zaman olduğu halde; o gün eserinin ellinci yıl dönümünü kutlulamağa geldi. Ve böyle büyük bir müessesenin bânisine pek ender nasip olan bir haz ve gururla o günün müstesna zevkini tattı.

Charles Lallemand'ın faaliyeti nivelman sahasından başka sahalara da intikal etti. 1898 de, uzun süren münakaşalardan sonra, bakanlardan müteşekkil bir kadastro komisyonunda ve Sü bakanlığında teşekkül eden harta işleri merkez komisyonunda Fransanın 1/ 50,000 mikyasında yeni bir topoğrafya hartası ile bir kadastro hartasını yapmak için fennî ve iktisadî bir proje hazırlandı. Bu iki esaslı eser yekdiğerile sıkı bir münasebette ilerliyecekti. Fransa askerî harta dairesi, kadastro itmam şebekesinin de istinat edeceği, kuvvetli bir ni-rengi şebekesi yapacaktı.

İşte o zaman Charles Lallemand, Finans bakanlığında teknik bir kadastro dairesi teşkilâtını yapmağa memur edildi. O, bu işi çarçabuk başardı. Tecrübeli ve bu işlerde salâhiyet sahibi memurları daireye topladı. Onlara lâzım olan kadastro aletlerini verdi. Bu zatın sayesinde kadastro dairesi en mü-kemmel şartlar altında devam edeceğe benziyordu. Fakat; 1907 de kadastro işleri için finans bakanlığındaki kredi lağv edildi. Büyük bir idare hatası olan bu hareket evvelce çizilen programın tatbikine mani oldu. Ve Charles Lallemand bundan çok teessür duydu.

Bu büyük adamı; ekserisi sıhhatli nivelmanın yüksek ve karışık meselelerine taalluk eden ilmî mesaisi ilim akademisinin nazarı dikkatini celp ettirmekte gecikmedi. 14 mart 1910 da akademi âzaları meyanına girdi.

O zaman Charles Lallemand 53 yaşında idi. Akademinin coğrafya ve bahrî seyrüsefer şubesinde 1866 da ihdas edilen makama "Bouguet de la Grye," den ve Yvon Villarceau, dan tevarüs ediyordu. 1917 de Tûl bürosuna fa'al âza olarak girdi. Bu iki âlimler hey'etine, riyaseti esnasında büyük bir rol oynadı. Bir çok ilmî tezahürlerde yüksek bir otorite ile o hey'etleri temsil etti. Kendisinde mevcut, her hangi bir meseleyi çabuk kavramağa mahsus kabiliyet onu her yerde lâıyk olduğu en yüksek mevkide tutmağa kâfi idi

Charles Lallemand fitreten seyahatten hoşlanırdı. Pek çok mıntakalar gezdi, dolaştı. İşgal ettiği müstesna mevki, ona seyahatlarına mâni olacak bazı düşüncelerden sarfı nazar etmek imkânını veriyordu.

Çok ağır hasta olmasına rağmen ilim dünyasından ve bilhassa akademiden alâkasını kesmedi.

Akademnin bahrî seyrüsefer ve coğrafya kısım arkadaşları, bu kısımda amiral (Fournier) nin ölümüyle boşalan makama taliplerin ünvan ve vasıfları münakaşa edildiği sırada; üç senedenberi koltuğundan kalkamıyan bu büyük adamın evinde yapılan bütün içtimaları hatırlarlar.

Charles Lallemand ın, ilmin ve memleketin medyunu şükran olacağı, büyük şöhretlerinden biri de beynelmilel ilmî meclislerde oynadığı roldür.

O, ondört sene müddetle beynelmilel jeodezi ve Jeofizik birliğine riyaseti esnasında büyük mesai sarfetti ve onun hakiki bir önderi oldu.

Büyük harpten evvel birçok beynelmilel cemiyetler vardıki, bunların faaliyeti şu veya bu ilme, yahut her hangi bir ilmin mahdut bir sahasına inhisar ediyordu. Fakat bu cemiyetlerin arasında bir rabita yoktu. Büyük harpta bu cemiyetlerin

hepisi, ya kargaşalık yüzünden mukavelelerin yenilenememesi dolayısıyla veya mukaveleye giren devletlerin bu cemiyetlerin umumî kâtipliklerine taahhüt ettikleri senelik borçlarını gönderebilmelerinde dolayı lağvedilmiştir.

Bu cemiyetlerin en eskisi ve aynı zamanda en kuvvetlisi beynelmilel jeodezi cemiyeti idi. 1864 de Purusyalı general Baeyer tarafından teşis edilmiş, Alman tesiratinin hâkimiyeti dolayısıyla merkez bürosunu da Potsdam da Purusya nın jeodezi enstitüsünde açılmıştır.

Harp zamanında bir çok âlimler, harbin sonunda beynelmilel ilmî mesai ile uğraşacak cemiyetleri tekrar vücuda getirmek için, çareler düşündüler.

Jeodezi için, meselâ eski beynelmilel jeodezi cemiyetini ihya etmek üzere gerek Charles Lellemann, gerek İtalya jeodezi komisiyonu tarafından bir çok projeler hazırlanmışsa da bunlar neticesiz kalmıştır. Çünkü çok esaslı ve büyük bir cemiyet kurmak isteniyordu. Menşei Amerikan ve İngiliz olan bu fikrin mahiyeti; çalışma şekilleri ve nizamnameleri başka başka da olsa, maksat bütün ilmî birlikleri yüksek bir meclisin idaresinde toplamaktı. 1919 temmuzunda Brükselde, bir çok devletlerin âlimlerinden müteşekkil Enternasyonal bir toplantıda (Beynelmilel tetkik ve araştırma meclisi) namı altında bir teşekkül vücuda getirildi ve muhtelif ilmî birlikler bu meclise bağlandı. [1]

Fakat bu mecliste jeodezinin, evvelce olduğu gibi müstakil bir yer işgal etmesi lâzımken; Jeofizik ilmine bağlanarak, "Beynelmilel Jeodezik ve Jeofizik birliği", tesis edildi.

[1] 1931 de bu meclis "Beynelmilel ilmî birlikler meclisi", adını almıştır.

Charles Lallemand; yüksek zekâsı ve bilgisi ile Brüksel toplantısında bulunan âlimler arasında bir yıldız gibi parladı ve alkış tufanı içinde yeni birliğe reis seçildi.

Beynelmilel ilmi toplantıları idare etmek hususunda onun kâbına varılamazdı. Gariptir ki Charles Lallemand eski dillerin mütalâasına pek az kıymet verir gibi görünür ve insanlığın ruhunu yükseltmek şeklinde klâsik insaniyet mefhumlarına az ehemmiyet verirdi. Bununla beraber yabancı dilleri öğrenmek ona çok kolay gelirdi. Fransızcadan başka tamamen vakıf olduğu Almanca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca gibi 4 lisanla mükemmel bir surette meramını ifade ederdi. Hatta çok kullanılan bu lisanların uzun lehçeleriyle de fikrini anlatmak için uzun bir zamana ihtiyaç göstermezdi.

Bu şayanı hayret melekesi beynelmilel büyük roller oynamasına çok yardım etti. Beynelmilel Jeodezi ve Jeofizik birliğinin umumî içtimalarının açılış nutuklarını 1922 de Romada İtalyanca, 1924 de Madridde İspanyolca söyledi. Hatta muhataplarına 1927 de Praga da Çekçe, 1930 da İstokolm da İsveççe ve 1933 de Lizbon da Portekizce ile hitap etti.

Umumî meclislerin her birindeki münakaşaları, gayeyi göz önünde tutarak, hekese tam hakkını vermek suretile idare ederdi.

Yalnız mufrit milliyetperverliğin tesiri altında "beynelmilel ilmi tetkik ve araştırma meclisi," nin bidayette dühulünü kabul etmek istemediği bâzı devletlere karşı çok soğukça aldığı vaziyetten hiç geri dönmedi. Bu devletler ancak umumî harbin saçtığı kin havası zail olduktan sonra 1926 da bu cemiyete davet edildiler.

Charles Lallemand uzun müddet bu birlik gemisine mahirane kaptanlık etti. Onu batma ve sarsılma tehlikelerinden daima uzak bulundurdu.

Charles Lallemand, yaşı ilerlediği için riyaset işlerinden çekilmek üzere iken 1919 da Brükselde kabul edilen nizamnamenin hüküm müddetide böylece 12 sene sonunda hitama ermişti.

Âzalardan bazıları; yeni yapılacak nizamnamede, reisin üç senelik bir devre sonunda derhal ikinci def'a intihap edilmek hakkının kaldırılmasını istediler. Bu noktai nazar kabul edildi.

Eski beynelmilel jeodezi birliğini takliden Charles Lallemand yeni birliğe 14 sene bilâ fasıla ve büyük bir nüfuz ile riyaset etmişti.

Halbuki yeni nizamnamenin kabulünden beri; birlik 6 sene iki reis değiştirdi. Bu iki tarzın faide ve mahzurları üzerinde münakaşa edilebilir. Fakat 1886 dan 1917 ye kadar 31 sene müddetle eski beynelmilel jeodezi birliğinin mukadderatı Ibanez, Faye, Bossot gibi üç zat tarafından parlak bir surette idare edildiğini de bilmek mecburiyetindeyiz.

Charles Lallemand Lizbon umumî içtimandan sonra riyasetten çekildi. Meclisin 25 eylül 1933 de Koembr (Portekiz) de son içtimanını yaptığı sırada, birlikteki murahhasların, resmî davetlilerin ve Koembr üniversitesi profesörlerinin 50 kadar imzalarını havi bir mektup, Charles Lallemand'a verildi. Bağlılık ve hürmet hisleriyle dolu bu mektupta şöyle deniyordu:

“ Bu imza sahipleri; şu mukaddes anda, emsalsiz bir ehliyet ve fedakârlıkla büyük ilmî teşekkülün mesaisini 14 sene idare eden yüksek âlim Charles Lallemand'a sonsuz bağlılık hislerini ifade etmekle bahtiyardırlar. Ve Âlimlik ve insanlığın en yüksek vasıflarını kendisinde toplayan bu zatın önünde derin hürmet ve hayretle eğilirler „

Hiç şüphe yok ki, bu iltifat Charles Lallemand'ın ilmî mesaisinin en yüksek mükâfatlarından biri olmuştur.

Charles Lallemand'ın ilim sahasında ve beynelmilel sahalarda bir çok faaliyetlerini saymakla onun yüksek şahsiyetini tebarüz ettiremeyiz. Onun müstesna şahsiyeti ancak bu şahsiyetin bariz ve hâkim hattını meydana çıkarmakla anlaşılabilir.

Bu hat, onun sarsılmaz bir karakter sahibi olmasıdır. Bir fikrin doğruluğuna inanınca ondan dönmez ve onu son kuvvete müdafaa ederdi.

Dostları her hususta ona itimad ederlerdi. Memleketinin ve ilim menfaati mevzubahs olduğu zaman, akan sular durur ve hiç kimsenin lehine fedakârlık etmezdi. Onun için hoşlarına gitmediği bazı muhasımları da vardı.

Yüksek ilmî kıymetine, Fransa umumî nivelman dairesi direktörü iken yarattığı bu büyük esere; bir çok beynelmilel ilmî toplantılarda memleketinin şerefini ve yabancı memleketlerde olan nüfuzunu artırmasına rağmen ancak (Officier de la Legion d'Honneur) olarak tekaüt olmasına hiç hayret etmemelidir. Çünkü Charles Lallemand çok açık görüşür ve doğruyu söylerdi. Vekillerle sıkı münasebette bulunmazdı.

Legion d'Honneur idaresi bu bariz haksızlığın farkına varınca imkânı dairesinde bu hatayı tamir etmek için kendisine (Commandeur kravatını) verdi.

1933 senesinin son aylarında hemen Lizbon içtimainın akabinde Charles Lallemand, 4 sene mücadeleden sonra ölümüne sebep olacak hastalığı ilk defa his etti. Evvelce hastalığın o kadar ağır olduğunu kimse tahmin etmiyordu.

İlk defa Zona denilen bir hastalığa tutulmuştu. Bu, sonraları Nevrit (Âsap iltihabı) e çevirdi. İmdadına koşan bütün doktorlar bir çare bulamadılar.

Çok faal ve oldukça dinç olan Charles Lellemand hemen seksenlik bir ihtiyar olmasına rağmen Passy mahallesindeki evinden çok uzaklarda bulunan Tuli coğrafi bürosuna ve Enstütüye haftada iki defa yaya gider gelirdi. Çok muztarip acılara tahammül eden bu zat nihayet hareketsiz kalmaya da mahkûm oldu. Az sonra okumak ve çalışmak zevklerinden de mahrum kaldı. Bu suretle kendinin ağır ağır mahvını bizzat seyretti.

1936 senesinin ortalarında; (Haute - morne) deki Bussy malikânesine nakledilmişti. Orada yazı geçirerek son baharda Parise dönecekti. Fakat dönüş seyahatına tahammül edemeyeceği anlaşılarak orada bırakıldı.

Son ana kadar kendisine sadık ve vefakâr kalmış eşinin derin şefkat ve ihtimamları arasında ve onu sevenler içinde Bussy de ruhunu teslim etti.

Politeknik mektebinin, yetiştirdiği âlimler arasında medarı iftihar olan Charles Lallemand'ın hatırasını daima muhafaza edeceğine şüphe yoktur.
